

УДК 336.143.01

Пасічник Ю.В.

БЮДЖЕТНІ ВАЖЕЛІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Економіко-політичні процеси, що відбуваються в суспільстві, вимагають побудови нових та вдосконалення існуючих методів управління національною економікою. У статті досліджено трансформаційні процеси державного управління народним господарством. Визначено основні інструменти державного регулювання економіки та здійснено оцінку їхньої ефективності. За результатами дослідження визначено недосконалість діючих бюджетних важелів та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення бюджетних механізмів регулювання національного господарства.

Ключові слова: бюджет, бюджетні важелі, видатки бюджету, інструменти, економічна діяльність, методи регулювання, національне господарство.

Постановка проблеми. Реалізація намірів України щодо інтеграції в європейське співтовариство вимагає від уряду забезпечення економічних реформ, призначенням яких є ефективне управління державними фінансами. Вагомим значенням в сучасній системі державного управління набуває процес перерозподілу створеного суспільного продукту та забезпечення соціальних благ населення. Інтеграційні процеси в державі свідчать про неможливість вирішення найгостріших соціальних та економічних проблем лише за допомогою суто ринкових механізмів, а відтак виникає необхідність державного втручання в управління національним господарством з метою забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Серед найбільш ефективних важелів впливу на стан національного господарства варто виокремити інструменти бюджетно-податкової політики, які завдяки гармонійному поєднанню сприяють наповненню державного бюджету та підтримці національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного управління національним господарством повсякчас досліджуються провідними науковцями України та світу. Змістовного значення набувають і питання результативного регулювання бюджетної політики в державі. Так, у працях О. Василика, Г. Волощука, М. Крупки, С. Онишко, В. Опаріна, Л. Тарангул, В. Федосова та інших висвітлено сучасні проблеми забезпечення фінансовими ресурсами трансформацій у національному господарстві. Проблеми обмеженості ринкових механізмів управління національним господарством досліджено в працях Р. Майерсона, Д. Стігліца, С. Йохансен та інших. Результати досліджень науковців відображено в напрацьованих схемах, механізмах та підходах щодо напрямів реалізації ефективної державної політики в країні, разом із тим залишається невирішеною низка питань щодо управління

національним господарством. Так, потребують подальшого дослідження важелі впливу бюджетної політики, процеси відтворення національного господарства та нарощення темпів ВВП.

Постановка завдання. Ключовою метою дослідження є визначення впливу бюджетних важелів на темпи економічного зростання та обґрунтування конструктивних напрямів реформи в галузі бюджетної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до поставленої мети вважаємо за доцільне визначити сутнісні характеристики поняття «національне господарство» та основні методи управління ним.

Отже, національне господарство – це сукупність господарських ресурсів і господарюючих суб'єктів, взаємозалежних і взаємодіючих у галузі суспільного відтворення, а відтак – є складовою національної економіки.

Дефініція «національне господарство» здебільшого використовується з метою окреслення сукупності галузей та комплексів національної економіки, а складовими елементами національного господарства виступають усі галузі соціально-економічної системи країни, які знаходяться в межах певної держави [6].

У свою чергу, механізм управління національним господарством відображає регулюючий вплив держави на економічні процеси з метою забезпечення ефективного розвитку національного господарства з урахуванням специфіки, форм та методів господарювання конкретної країни.

Основою сучасних моделей управління національним господарством є кейнсіансько-монетаристська, яка поєднує податкову, грошово-кредитну та фінансово-бюджетну політики. За результатами виконаного дослідження пропонуємо узагальнену схему державного управління національним господарством (рис. 1).

Основними інструментами управління національним господарством, на думку Р. Фріша, У. Беверіджа та У. Мітчелла, є бюджетна та грошово-кредитна політика [5].

Бюджетна політика, використовуючи видатки та соціальні трансферти, є інструментом перерозподілу ВВП. Відповідно її вплив на стан

національного господарства реалізується через бюджетні важелі, вагому роль яких в економічному

зростанні суспільства й досягненні соціального прогресу констатував О. Василик [2].

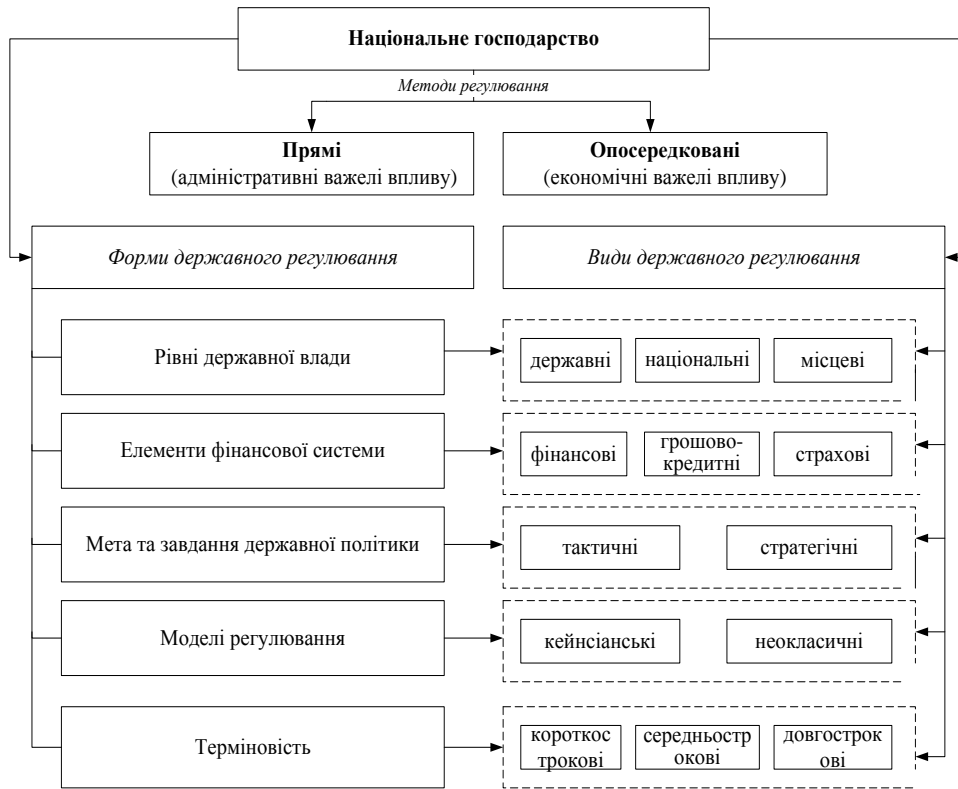

Рис. 1. Державне регулювання національного господарства

Серед основних бюджетних важелів, що повсякчасно впливають на господарські процеси в державі, доречно виокремити бюджетні видатки та бюджетний дефіцит. На думку Н. Рубан та І. Чуницької, бюджетні видатки, у свою чергу, поділяються на бюджетний кредит, бюджетні інвестиції та видатки на економічний розвиток і соціальне забезпечення [8]. Вплив бюджетного дефіциту на розвиток національного господарства залежить від його розміру та способів фінансування.

За допомогою бюджету держава здатна реалізувати низку завдань, пов'язаних із гарантуванням безпеки, правопорядку, охорони здоров'я тощо. Окрім того, бюджетне регулювання спрямоване на досягнення таких результатів, як структурні зміни в економіці, забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних компаній на внутрішньому й зовнішньому ринках, підвищення рівня добробуту населення, зниження залежності національної економіки від міжнародних кризових ситуацій.

Таблиця 1

Динаміка видатків на економічну діяльність за 2010–2015 рр., млрд грн*

Стаття	2010	2011	2012	2013	2014	2015**
ВВП	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5
Усього видатки зведеного бюджету, у т.ч.:	377,84	416,85	492,45	505,84	523,13	679,79
Видатки на економічну діяльність	36,0	44,8	62,4	50,8	43,6	56,30

* Узагальнено автором за даними [3–4]

** оперативні дані

Результати фінансування видатків на розвиток економіки за 2010–2015 рр. представлені у табл.1, відображають поступове збільшення фінансування у 2015 р. соціального захисту населення та економічної діяльності. Але правомірним є зосередження уваги на тому факті, що обсяг ВВП у 2015 р. становив 1979,5 млрд грн (+26,35%), у той час, як сума видатків

збільшилась на 29,95%, у т.ч. на економічну діяльність – на 29,13%.

Ефективним показником, що відображає рівень управління національним господарством, є частка видатків бюджету на економічний розвиток у ВВП та у загальних видатках зведеного бюджету (рис. 2).

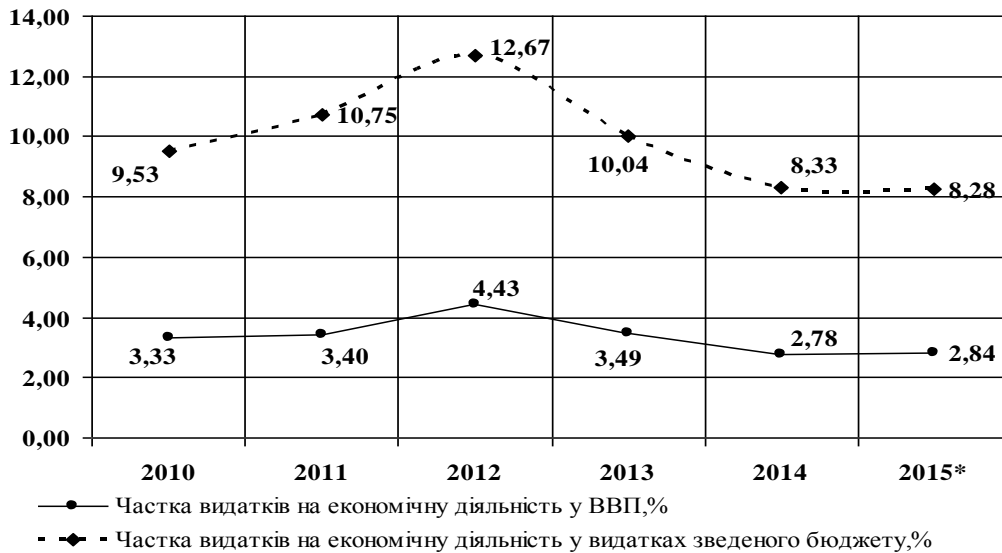

Рис. 2. Питома вага видатків на економічну діяльність**

* оперативні дані

** Побудовано автором за даними [3-4]

Найгіршою була ситуація у 2015 р., коли частка економічних видатків у видатках зведеного бюджету скоротилася до 8,28%, а у відношенні ВВП – до 2,84%.

Що ж стосується загальної структури видатків зведеного бюджету України, то їх частка є своєрідним індикатором певної функції держави.

Так, у 2015 р. значно зросли видатки на оборону (рис. 3), що є наслідком ведення бойових дій на сході країни та потребою забезпечення

збройних сил, також значно зросли видатки на загальнодержавні функції до 117,6 млрд грн, тоді як у 2014 р. вони становили 76,8 млрд грн.

Але, незважаючи на певні коливання, найбільша частина видатків за весь період дослідження спрямовувалась на забезпечення соціальних гарантій, що зайвий раз підтверджує вислів «бюджет проїдання», навіть дотримання вимог ЄС щодо підвищення комунальних тарифів та пенсійного віку не внесло змін, а подекуди мало і зворотні наслідки.

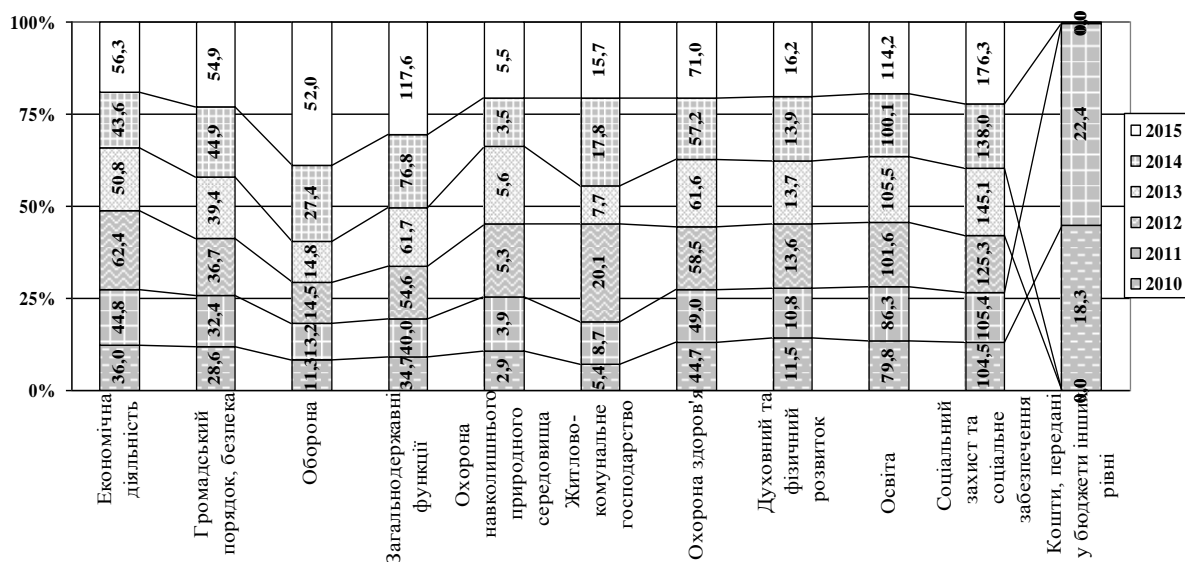

Рис. 3. Структура видатків зведеного бюджету України за 2010–2015 рр., млрд грн*

* побудовано автором за даними [1;4]

** за 2015 р. оперативні дані

Так, підвищення тарифів та незначне підвищення соціальних стандартів призвели до значної розбіжності в доходах та витратах населення, що змусило їх звертатися до держави за різного виду соціальними допомогою. У свою чергу, комунальний сектор, який потребує негайної реконструкції та оновлення, знову опинився в залежності від бюджетних асигнувань у вигляді субсидій населенню, що аж ніяк не сприяє їх розбудові, впровадження інноваційних проєктів тощо.

Висновки. Отже, існуюча практика управління національним господарством і надалі потребує від держави конструктивних заходів щодо стимулювання та розвитку.

На нашу думку, на рівні держави доцільним є не лише здійснення бюджетних видатків на розвиток економіки, а й обґрунтування принципів

раціонального поєднання власних, кредитних та бюджетних ресурсів, спрямованих на стимулювання національного господарства. Обрахунок розміру видатків на економічну діяльність доцільно здійснювати з урахуванням економічної ефективності виділення коштів.

Зазначимо, що сучасна практика використання бюджетних важелів в управлінні національним господарством не стала для економіки України дійвим інструментом економічного зростання.

Відавши перевагу соціальним видаткам та намагаючись збалансувати бюджет, уряд свідомо гальмує відтворення національної економіки та стримує суспільний розвиток, а наслідком такої політики є неефективність застосування бюджетних важелів, падіння національного виробництва та, як наслідок, соціальне невдоволення населення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень–вересень 2015 р. /В.В.Зубенко, І.В.Самчинська та ін.; ІБСЕД, Проєкт «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи впровадження», USAID. – К., 2015. – 72 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів : підручник / О.Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
3. Державна служба статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Звітність про виконання бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
5. Іванов Ю.Б. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / Ю.Б. Іванов – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 448 с.
6. Національна економіка : навч. посіб. / за заг. ред. О.В. Носової – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 512 с.
7. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦНБУВ, 2010. – 232 с.
8. Рубан Н.І. Джерела ефективності бюджетно-податкових важелів в умовах кризи фінансових відносин / Н.І. Рубан, І.І. Чуницька // Науковий вісник НУ ДПС України. – 2010. – № 1 (48). – С. 42–48.

REFERENCES

1. Biudzhetniy monitorynh: Analiz vykonannya biudzhetu za sichen–veresen 2015 r. / [Zubenko V.V., Samchynska I.V., Rudyk A.Iu. ta in.]; IBSED, Proekt «Zmitsnennia mistsevoi finansovoi initsiatyvy», USAID. – K., 2015. – 72 s.
2. Vasylyk O. D. Teoriia finansiv : pidruchnyk / O. D. Vasylyk. – K. : NIOS, 2000. – 416 s.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Zvitnist pro vykonannya biudzhetiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
5. Ivanov Iu. B. Problemy rozvytku podatkovoi polityky ta opodatkuvannia [Monohrafiia]. / Iu. B. Ivanov – Kh. : VD «INZhEK», 2007. – 448 s.
6. Natsionalna ekonomika : [navch. posib.] / Za zah. red. Nosovoi O. V. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2013. – 512 s.
7. Novyi kurs: reformy v Ukraini. 2010–2015. Natsionalna dopovid / za zah. red. V. M. Heitsia [ta in.]. – K. : NVTsNBUV, 2010. – 232 s.
8. Ruban, N. I. Dzherela efektyvnosti biudzhetho-podatkovykh vazheliv v umovakh kryzy finansovykh vidnosyn / N. I. Ruban, I. I. Chunytska // Naukovyi visnyk Natsionalnogo universytetu DPS Ukrainy. – 2010. – № 1 (48). – S. 42–48.